

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΕΙΟΝΟΜΙΑΣ - ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ -
ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ελλάδα – ΕΟΚ / Ευρωπαϊκή Ένωση

<<Η σταδιακή ενσωμάτωση της χώρας στην ενωμένη Ευρώπη μέσα

από τον ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο>>

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΑΜΑΤΣΕΛΟΥ

B2017100

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια

MARIETTA MINΩΤΟΥ

Κέρκυρα, Σεπτέμβριος 2022

Ελλάδα – ΕΟΚ / Ευρωπαϊκή Ένωση

**Η σταδιακή ενσωμάτωση της χώρας στην ενωμένη Ευρώπη μέσα από τον
ημερήσιο και τον περιοδικό τύπο**

Περίληψη

Η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ είναι μία από τις πιο σημαντικές στιγμές της σύγχρονης ιστορίας της χώρας. Πρόκειται για μία εξέλιξη που συνέβη σταδιακά, καθώς οι προσπάθειες των ελληνικών κυβερνήσεων ξεκίνησαν ήδη από το 1959 και ολοκληρώθηκαν το 1981 με την οριστική έναρξη της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ ως πλήρους μέλους αυτής. Στο μεσοδιάστημα, πιο συγκεκριμένα το 1961, η Ελλάδα υπέγραψε με την ΕΟΚ τη Συμφωνία Σύνδεσης που αποτέλεσε το πρώτο βήμα για την πλήρη ένταξή της στην κοινότητα. Σε όλη τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων και των συζητήσεων, τα γεγονότα αντικατοπτρίστηκαν και στον Τύπο της εποχής. Οι εφημερίδες, ανάλογα και με το πολιτικό τους πρόσημο, παρουσίασαν αυτές τις εξελίξεις ποικιλοτρόπως. Η παρούσα εργασία έχει στόχο να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάστηκε η πορεία της Ελλάδας προς την ένταξη στην ΕΟΚ, καθώς και τα σημαντικά γεγονότα της περιόδου αυτής μέσα από τον ημερήσιο τύπο και τις σχετικές αναφορές σε αυτόν.

Λέξεις κλειδιά: Ελλάδα, ΕΟΚ, ένταξη, σύνδεση, Τύπος

Abstract

Greece's accession to the EEC is one of the most important moments in the modern history of the country. This is a gradual development, as the efforts of the Greek governments began in 1959 and ended in 1981 with the final start of the country's accession to the EEC as a full member. In the meantime, more specifically in 1961, Greece signed with the EEC the Association Agreement which was the first step for its full integration into the community. Throughout the negotiations and discussions, the events were reflected in the press of the time. The newspapers, depending on their political sign, presented these developments in various ways. The present work aims to examine the way in which Greece's path towards EEC membership was presented, as well as the important events of this period through the daily press and the relevant references to it.

Keywords: Greece, EEC, accession, association, Press

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη	5
Abstract	6
Κατάλογος εικόνων	9
Εισαγωγή.....	11
Κεφάλαιο 1. Η πορεία προς την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ.....	17
1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις	17
1.2. Η σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ	21
1.3. Η περίοδος της δικτατορίας	25
1.4. Η επανένταξη των διαπραγματεύσεων και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ	29
Κεφάλαιο 2. Η πορεία προς την ένταξη στην ΕΟΚ μέσα από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο	37
1.1. Οι αντιδράσεις του Τύπου για τη συμφωνία σύνδεσης.....	38
1.2. Η αντίδραση του Τύπου για την ένταξη στην ΕΟΚ.....	43
1.2.1. Αναφορές στον Τύπο μετά την υπογραφή της συμφωνίας του 1978	44

1.2.2. Οι αναφορές του Τύπου κατά την έναρξη της ισχύος της συμφωνίας το 1981	57
.....	
Συμπεράσματα – Επίλογος.....	62
Βιβλιογραφία.....	65
Ελληνική	65
Ξενόγλωσση	68

Κατάλογος εικόνων

Εικόνα 1. Η υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης Ελλάδας και ΕΟΚ στη Βουλή	23
Εικόνα 2. Η θέση του ΠΑΣΟΚ για την σύνδεση με την ΕΟΚ	34
Εικόνα 3. Η <i>Καθημερινή</i> , Προσέγγιση της αξίας της υπογραφής της Ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ.....	39
Εικόνα 4. Η <i>Καθημερινή</i> , Πρωτοσέλιδο για την υπογραφή της συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ.....	40
Εικόνα 5. Εφημερίδα <i>Μακεδονία</i> – Πρωτοσέλιδο για την υπογραφή της συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ.....	42
Εικόνα 6. Πρωτοσέλιδο της <i>Βραδυνής</i> για την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ	45
Εικόνα 7. Εφημερίδα <i>Ακρόπολις</i> για τη συμφωνία ένταξης στην ΕΟΚ	46
Εικόνα 8. Το πρωτοσέλιδο της <i>Πρωινής</i> για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ.....	47
Εικόνα 9. Το πρωτοσέλιδο της <i>Καθημερινής</i> για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ	48
Εικόνα 10. Η εφημερίδα <i>Ελεύθερος Κόσμος</i> για τη συμφωνία ένταξης στην ΕΟΚ ...	49
Εικόνα 11. Το πρωτοσέλιδο της <i>Αυγής</i> για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ	50

Εικόνα 12. Σκίτσο από την εφημερίδα <i>Αυγή</i> που αποτυπώνει την αρνητική στάση απέναντι στη συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΟΚ	51
Εικόνα 13. Το πρωτοσέλιδο του <i>Ριζοσπάστη</i> ενάντια στην ένταξη στην ΕΟΚ.....	52
Εικόνα 14. Το πρωτοσέλιδο της <i>Ελευθεροτυπίας</i> για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ	53
Εικόνα 15. Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας <i>Θεσσαλονίκη</i> για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ.....	54
Εικόνα 16. <i>Τα Νέα</i> για την ένταξη στην ΕΟΚ	55
Εικόνα 17. <i>Το Βήμα</i> για την επόμενη μέρα της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ.....	56
Εικόνα 18. Η <i>Καθημερινή</i> για την έναρξη της συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ	58
Εικόνα 19. Δηλώσεις Ράλλη και Καραμανλή για την επόμενη μέρα της ένταξης στην ΕΟΚ, όπως αναφέρονται στην <i>Καθημερινή</i>	59
Εικόνα 20. Αρνητική κρίση από τον <i>Ριζοσπάστη</i> για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ	60
Εικόνα 21. Η <i>Μακεδονία</i> για την έναρξη της συμφωνίας ένταξης στην ΕΟΚ	61

Εισαγωγή

Η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ) υπήρξε κατά το παρελθόν μία σημαντική προτεραιότητα για την Ελλάδα, αλλά και για πολλά ακόμη κράτη, καθώς, ήδη μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου διαπιστώθηκε ότι για να μπορέσει ένα κράτος να επιβιώσει, είναι σημαντικό να έχει τη στήριξη και άλλων δυνάμεων, αλλά και να δραστηριοποιείται σε ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και ενότητα. Θεωρήθηκε, λοιπόν, σκόπιμη η ένταξη των κρατών σε μία ευρύτερη κοινότητα. Τα κράτη της Ευρώπης συνασπίστηκαν σε μία ένωση με πρωταρχικό στόχο την ενίσχυση της οικονομίας, αλλά και την αντιμετώπιση εξωθεν απειλών, όπως αυτές που προέρχονταν είτε από τη Ρωσία είτε από τις ΗΠΑ.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1950 και στις αρχές της δεκαετίας του 1960, πολλές χώρες εντός της Ευρώπης εξέφρασαν ενδιαφέρον για ένωση: Ελλάδα (1959), Τουρκία (1959), Αυστρία (1961), Σουηδία (1961), Ελβετία (1961), Ισπανία (1962) και Πορτογαλία (1962)¹. Υπήρξαν επίσης αιτήσεις για ένταξη βάσει του άρθρου 237 από το Ηνωμένο Βασίλειο, τη Δανία και την Ιρλανδία, όλες το 1961. Λόγω αυτού του συντριπτικού ενδιαφέροντος, της έλλειψης προηγούμενου και της ασάφειας των

¹ Cohen, D.M. (1964-1965). The association of the third countries with the European Economic Community pursuant to article 238. University of Pittsburgh Law Review.

σκοπών και ορισμένων διαδικαστικών λεπτομερειών του άρθρου 238, η Επιτροπή, το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και τα κράτη μέλη αφιέρωσαν πολύ χρόνο στην εξέταση των αρχών βάσει των οποίων θα γίνονταν αποδεκτές οι αιτήσεις².

Το 1959, η Επιτροπή προσπάθησε να διατυπώσει μια κοινή θέση σχετικά με την ένωση κατόπιν αιτήματος του Συμβουλίου, που ονομάστηκε και πρώτο μνημόνιο³. Ακολούθησε δεύτερο μνημόνιο αργότερα το ίδιο έτος⁴. Η Επιτροπή συνέχισε να πραγματοποιεί συνεδριάσεις σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα, ενώ η Πολιτική Επιτροπή του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, υπό την προεδρία του Willi Birkelbach,

² Phinnemore, D. (1999). Association. Stepping stone or alternative to membership? Sheffield Academic Press.

³ Commission of the European Economic Community. (1959). First Memorandum of the Commission of the European Economic Community to the Council of Ministers of the Community (pursuant to decision of 3 December 1958 concerning the problems raised by the establishment of a European Economic Association. Brussels, 26/2/1959. Henceforth First Memorandum.

⁴ EEC Commission (1959). Memorandum from the Commission to the Special Committee for the Study of problems concerning a European economic association. I/COM(59)123 REV. Brussels, 22/9/1959.

υπέβαλε έκθεση στα τέλη του 1961, η οποία εγκρίθηκε ομόφωνα από το Κοινοβούλιο τον Ιανουάριο του 1962⁵.

Το 1963 η Επιτροπή Εξωτερικού Εμπορίου του Κοινοβουλίου δημοσίευσε μια άλλη έκθεση, την έκθεση Blaisse⁶. Η Επιτροπή των Μόνιμων Αντιπροσώπων (COREPER) πραγματοποίησε μια σειρά συναντήσεων σχετικά με τη δυνατότητα μιας γενικής πολιτικής σύνδεσης το 1960 και το 1961.

Το δεύτερο μέρος του 20ού αιώνα ήταν μια εποχή ταχείας αλλαγής για την Ελλάδα, όπως ήταν και για τις περισσότερες χώρες κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Μετά την λήξη του Β 'Παγκοσμίου Πολέμου και του Εμφυλίου που ακολούθησε, η Ελλάδα απέκτησε την ευκαιρία να ξανακτιστεί από τα ερείπια του πολέμου. Οι οικονομικές εξελίξεις, καθώς και η αυξημένη αλληλεγγύη μεταξύ των

⁵ Rapport fait au nom de la commission politique sur les aspects politiques et institutionnels de l' adhesion ou de l' association a la communaute par M. Willi Birkebach Rapporteur, Services des publications des Communautés europeennes, 15.01.1962. assemble parlementaire europeenne. Documents de séance 1961-1962, Document 122. Henceforth: Birkelbach Report.

⁶ Baisse, P.A. (1963). Report on behalf of the Committee on external trade on the common trade policy of the EEC towards Third Countries and on the Applications by European Countries for Membership and Association, *European Parliament Working Paper*, no. 134, 26.01.1963. henceforth: Blaise Report.

ευρωπαϊκών εθνών μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο επηρέασαν την Ελλάδα να υπογράψει συμφωνία σύνδεσης με την Ευρώπη, η οποία αργότερα μετατράπηκε σε επίσημη ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση τον Ιανουάριο του 1981.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εργασία έχει ως στόχο να εξετάσει τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάστηκε η πορεία της Ελλάδας προς την ένταξη στην ΕΟΚ, καθώς και τα σημαντικά γεγονότα της περιόδου αυτής μέσα από τον ημερήσιο τύπο και τις σχετικές αναφορές σε αυτόν.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που πρόκειται να απαντηθούν είναι τα εξής:

- Ποια ήταν τα σημαντικότερα γεγονότα της πορείας της Ελλάδας προς την ένταξη στην ΕΟΚ;
- Με ποιον τρόπο καλύφθηκαν αυτά τα γεγονότα από τον ημερήσιο τύπο της περιόδου;

Ένα σημαντικό θέμα που αξίζει να αναφερθεί είναι η διαχρονική προσήλωση των ελληνικών κυβερνήσεων στην ενοποίηση της Ελλάδας με την Ευρώπη και τους λαούς της. Από το τέλος, ιδιαίτερα, της Τουρκοκρατίας κι έπειτα, η Ελλάδα καταβάλλει σημαντικές προσπάθειες να αποκοπεί από την Ανατολή και να αποδείξει τη σύνδεσή της με τη Δύση, με την Ευρώπη όπου ανήκει, γεωγραφικά και όχι μόνο. Σε αυτό το πλαίσιο, ανέκαθεν σημειώθηκαν προσπάθειες η χώρα να συνδεθεί με τους υπόλοιπους λαούς της Ευρώπης, να αποτελέσει μέλος της ευρωπαϊκής οικογένειας και να επιτύχει στόχους και αιτήματα που αφορούσαν όχι μόνο την ίδια την Ελλάδα, αλλά

και τις υπόλοιπες αναπτυσσόμενες, εκείνη την περίοδο, χώρες⁷. Κατά συνέπεια, η σύνδεση, και μετέπειτα η ένταξη στην ΕΟΚ αποτέλεσε μονόδρομο για τις ελληνικές κυβερνήσεις. Τα οφέλη από αυτή την ένταξη, πάντως, δεν θα ήταν αποκλειστικά και μόνο ιδεολογικά ή συμβολικά. Αντίθετα, η σύνδεση με τις χώρες της Ευρώπης αναγνωρίστηκε από νωρίς ότι θα είχε σημαντικά οφέλη πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά⁸. Έτσι, ήδη από το 1949 επί κυβέρνησης Σοφούλη, η Ελλάδα επεδίωξε να συμπεριληφθεί στα ιδρυτικά μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης μέσω συναντήσεων του Υπουργού Εξωτερικών Κωνσταντίνου Τσαλδάρη με ομολόγους του από τα ευρωπαϊκά κράτη⁹.

Η σημασία του Τύπου για την κάλυψη των συγκεκριμένων γεγονότων είναι ιδιαίτερα μεγάλη, όπως συμβαίνει και, γενικότερα, στις περιπτώσεις των σημαντικών πολιτικών γεγονότων. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι μέσα από την εξέταση των σχετικών δημοσιευμάτων, παρουσιάζονται πτυχές των πολιτικών ενεργειών και

⁷ Μινώτου, Μ. (2019). Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959. Αθήνα: Παπαζήση.

⁸ Καραμανλής, Κ. (2005). *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα & κείμενα*. Επιμ. Κ. Σβολόπουλος. Εκδόσεις «Η Καθημερινή».

⁹ Μινώτου, Μ. (1998). Η προοπτική της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η επίσημη στάση της Ελλάδας (1946-1950). *Διαχρονία*, 3-4, σ. 14.

αποφάσεων που, σε διαφορετική περίπτωση, δεν θα ήταν γνωστές στο ευρύ κοινό. Επιπλέον, η εξέταση εφημερίδων ή περιοδικών που πρόσκεινται σε διαφορετικές πολιτικές παρατάξεις και ιδεολογίες είναι ενδεικτική των τάσεων που επικρατούν γενικά στην εκάστοτε κοινωνία, στην προκειμένη περίπτωση στην ελληνική, ενώ, την ίδια στιγμή, αντικατοπτρίζουν και τις διάφορες οπτικές γωνίες και απόψεις για τα ζητήματα που παρουσιάζονται. Κατά συνέπεια, η εξέταση του Τύπου για ένα τόσο σημαντικό γεγονός είναι δυνατό να οδηγήσει αφενός στην δημιουργία μίας σφαιρικής εικόνας για το ίδιο το γεγονός και τις πολιτικές ζυμώσεις που το συνοδεύουν και αφετέρου να απεικονίσει τις διαφορετικές θέσεις και προσεγγίσεις γι' αυτό.

Η διερεύνηση του συγκεκριμένου ζητήματος έγινε μέσω της εξέτασης της υφιστάμενης βιβλιογραφίας, καθώς και των εφημερίδων της εποχής εκείνης και του τρόπου με τον οποίο παρουσίασαν τη συνολική διαδικασία, τα επιμέρους γεγονότα, τα πρόσωπα και τις καταστάσεις.

Κεφάλαιο 1. Η πορεία προς την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Το πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας εξετάζει την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, την πορεία από το 1957 έως και το 1981 που τελικά έλαβε χώρα αυτή η ένταξη, καθώς και τα σημαντικά γεγονότα και τα πρόσωπα που είχαν καθοριστικό ρόλο σε αυτή. Ξεκινώντας από εισαγωγικά στοιχεία, παρουσιάζεται η έναρξη της διαδικασίας ένταξης και τα αίτια που οδήγησαν σε αυτή, τα γεγονότα της περιόδου της δικτατορίας και, τέλος, η επανέναρξη των διαπραγματεύσεων με την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στην Ελλάδα και η τελική ευόδωση του στόχου της ένταξης.

1.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Μια χώρα που επιδιώκει να γίνει μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, από το παρελθόν έως και σήμερα, είναι σημαντικό να πληροί συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Αρχικά, πρέπει να σέβεται τη δημοκρατία, το κράτος δικαίου, τα ανθρώπινα

δικαιώματα και τις άλλες αξίες που απαριθμούνται στο άρθρο 2 της Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹⁰.

Τα πολιτικά κριτήρια προσχώρησης δεν αναφέρθηκαν, εκτός ίσως από το προοίμιο της Συνθήκης της Ρώμης (1957), το οποίο εκφράζει την επιθυμία των ιδρυτών της ΕΟΚ να θέσουν τα θεμέλια μιας ολοένα στενότερης ένωσης μεταξύ των λαών της Ευρώπης, να συγκεντρώσουν τους πόρους τους για τη διατήρηση και την ενίσχυση της ειρήνης και της ελευθερίας και καλεί τους άλλους λαούς της Ευρώπης που συμμερίζονται το ιδανικό τους να συμμετάσχουν στις προσπάθειές τους¹¹.

Μετά το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το Σχέδιο Μάρσαλ, εμπνευσμένο από τις αμερικανικές αρχές, έθεσε ως προτεραιότητα την ενίσχυση των κρατών που είχαν πληγεί από τον πόλεμο ώστε να ανακάμψει η οικονομία τους και να μπορέσουν να αναπτυχθούν εκ νέου ξεπερνώντας τις δυσκολίες. Στις 5 Ιουνίου του 1947 η Ελλάδα, μεταξύ άλλων, ήταν μία από τις ευρωπαϊκές χώρες που θα δέχονταν αυτή τη βοήθεια. Ο στόχος των ΗΠΑ σε αυτή την περίπτωση ήταν όχι τόσο η ενίσχυση των κατεστραμμένων από τον πόλεμο ευρωπαϊκών κρατών, αλλά περισσότερο η αποφυγή

¹⁰ Treaty of European Union. Διαθέσιμο στο: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/art_2/oj. Τελευταία ανάκτηση στις 3/9/2021.

¹¹ Συνθήκη της Ρώμης. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0023>. Τελευταία ανάκτηση στις 31/8/2021.

της σοβιετικής απειλής και η επιβολή των αμερικανικών, καπιταλιστικών προτύπων στην ανάκαμψη των κρατών αυτών¹².

Έχοντας παρόμοιο στόχο, δηλαδή τη μείωση της επιρροής της Σοβιετικής Ένωσης, αλλά και του ενδεχομένου μελλοντικού νέου πολέμου, και έπειτα από πρόταση του Υπουργού Εξωτερικών, Schuman, προτάθηκε στη Γαλλία και τη Γερμανία να αναλάβουν τον έλεγχο των βιομηχανιών του άνθρακα και του χάλυβα, που αποτελούν πρώτη ύλη για την ανοικοδόμηση των κρατών, αλλά και για την δημιουργία πολεμικού εξοπλισμού. Την πρόταση αυτή αποδέχθηκαν η Γερμανία, το Βέλγιο, η Ολλανδία, η Ιταλία και το Λουξεμβούργο, ενώ αρνητική στάση τήρησε η Μεγάλη Βρετανία. Έτσι, δημιουργήθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1951 έπειτα από την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων.

Οι ίδιες χώρες, έξι χρόνια αργότερα υπέγραψαν τη Συνθήκη της Ρώμης, στις 25 Μαρτίου 1957 με την οποία ιδρύθηκε η ΕΟΚ, αλλά και η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΥΡΑΤΟΜ). Πρόκειται για το σπουδαιότερο βήμα στη

¹² Χατζηβασιλείου, Ε. (2015). Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, *Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*, Θεσσαλονίκη, σ. 20

δημιουργία της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας και, αργότερα, της ΕΕ στη μορφή που έχει λάβει σήμερα¹³.

Όπως προαναφέρθηκε, η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ ήταν μία προτεραιότητα για τις ελληνικές κυβερνήσεις, στην προσπάθεια της ανάκαμψης, αλλά και της ένταξης σε ένα πλαίσιο όπου θα ευνοείτο η συνεργασία μεταξύ των διάφορων κρατών και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση με σκοπό τη διασφάλιση οφελών για τον καθένα ξεχωριστά. Η περίοδος ανάκαμψης της Ελλάδας αναφέρεται συχνά ως «Ελληνικό Οικονομικό Θαύμα». Μεταξύ 1950 και 1973, η Ελλάδα γνώρισε τεράστια οικονομική ανάπτυξη, καθώς η οικονομία της αυξήθηκε κατά μέσο όρο 7% κάθε χρόνο. Εκείνη την εποχή, η Ελλάδα ήταν δεύτερη μετά την Ιαπωνία σε ό,τι αφορά την οικονομική ανάκαμψη από τον πόλεμο. Για να διατηρήσει τη δυναμική της, η Ελλάδα επεδίωξε να γίνει επίσημο μέλος της ΕΟΚ, καθώς έτσι θα μπορούσε να αποκτήσει πρόσθετους πόρους για ανάπτυξη και εμπόριο.

¹³ Παπαστάμκου, Σ. (2015). Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, *Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*, Θεσσαλονίκη, σ. 125.

1.2. Η σύνδεση της Ελλάδας με την ΕΟΚ

Η Ελλάδα κατά τα πρώτα έτη της δεκαετίας του 1950 βρισκόταν σε δυσμενή θέση, εξαιτίας της οικονομικής ανασφάλειας, της έλλειψης ανάπτυξης, αλλά και της αστάθειας σε πολιτικό επίπεδο. Τόσο ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, όσο και ο Εμφύλιος είχαν δυσμενείς επιπτώσεις στη συνολική πορεία της χώρας. Ωστόσο, από το 1950 κι έπειτα, η χώρα άρχισε σταδιακά να εισέρχεται σε ανοδική πορεία, κυρίως από το 1953 και μετά, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εξαφανίστηκαν οι δυσκολίες¹⁴.

Η ένταξη στην ΕΟΚ ήταν ανέκαθεν μία από τις προτεραιότητες της ελληνικής κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή που είχε εξ αρχής πρωταγωνιστικό ρόλο στη συνολική διαδικασία. Αυτό οφείλεται, ασφαλώς, στην αναγνώριση της σημαντικής βοήθειας που μπορούσε η ΕΟΚ να προσφέρει στην Ελλάδα για την ανάκαμψη και την ασφάλεια. Εξάλλου, εξίσου σημαντικό ήταν και το ζήτημα των σχέσεων με την Τουρκία που παραδοσιακά ήταν τεταμένες και, ως εκ τούτου, θεωρείτο σκόπιμο να υπάρξει έξωθεν συνδρομή στην αντιμετώπιση των προκλήσεων της γειτονικής χώρας. Όπως είχε επισημάνει ο ίδιος ο Κ. Καραμανλής εκείνη την περίοδο *«Η ένταξή μας στην ΕΟΚ μας παρέχει ακόμη μια προστασία από την Τουρκία. Πολύ δύσκολα οι Τούρκοι θα αποφασίσουν να μας επιτεθούν και να καταλάβουν ένα ή πολλά*

¹⁴ Χατζηβασιλείου, Ε. (2015). Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, *Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*, Θεσσαλονίκη, σ. 20.

νησιά. *Εάν είμαστε στην ΕΟΚ, πάρα πολύ δύσκολα ένα παρανοϊκός συνταγματάρχης θα σκεφτεί να ανατρέψει το δημοκρατικό μας πολίτευμα»¹⁵.*

Ήδη από τις αρχές του 1959 κατέστη σαφές από την ελληνική κυβέρνηση ότι ήταν επιθυμητή η ένταξη στην ΕΟΚ, καθώς η Ελλάδα ήταν η πρώτη «τρίτη χώρα» που υπέβαλε αίτηση για σύνδεση με την ΕΟΚ¹⁶. Στις 8 Ιουνίου του 1959 υπεβλήθη η αίτηση και τρεις μήνες αργότερα, στις 10 Σεπτεμβρίου του 1959 ξεκίνησαν οι διαπραγματεύσεις. Η συνολική τους διάρκεια ήταν δύο έτη, ενώ αυτή η σύνδεση θα αποτελούσε το πρώτο βήμα για την πλήρη ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Η διαδικασία των διαπραγματεύσεων ήταν σε κάποιο βαθμό πιο εύκολη για την Ελλάδα σε σχέση με τις αντίστοιχες διαδικασίες άλλων κρατών, κυρίως γιατί επρόκειτο για την πρώτη αίτηση και, ως εκ τούτου, δεν υπήρχαν τετελεσμένα και αποφάσεις για άλλα κράτη που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τη διαδικασία.

¹⁵ Σπηλιωτόπουλος, Ε.Π. (2008). Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι δημοκρατικοί θεσμοί.

Στο *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*, τ 1. Αθήνα, σ. 163.

¹⁶ Μετά από την Ελλάδα, υπέβαλαν αντίστοιχη αίτηση η Τουρκία, η Μάλτα και η Κύπρος.

Η συμφωνία σύνδεσης υπεγράφη τελικά στις 9 Ιουλίου 1961 και επρόκειτο να έχει ισχύ από την 1^η Νοεμβρίου 1962¹⁷.

Εικόνα 1. Η υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης Ελλάδας και ΕΟΚ στη Βουλή

¹⁷ Μπότσιου, Κ. (2015). *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος (1945-1962). Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη, σ. 117.

Μεταξύ των προσωπικοτήτων που πρωτοστάτησαν στη διαδικασία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ, εκτός του Κωνσταντίνου Καραμανλή, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισαν ο αντιπρόεδρος της κυβέρνησης Παναγιώτης Κανελλόπουλος, ο Υπουργός Εξωτερικών Ευάγγελος Αβέρωφ, ο Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος, Ξενοφών Ζολώτας και ο επικεφαλής της ελληνικής αντιπροσωπείας, Γιάγκος Πεσματζόγλου. Εξίσου σημαντική ήταν και η συνεισφορά του Παναγή Παπαληγούρα, που είχε μελετήσει εις βάθος τα θέματα που αφορούσαν την ευρωπαϊκή ενοποίηση σε ακαδημαϊκό επίπεδο¹⁸ και συνέβαλε τα μέγιστα στην ελληνική προσπάθεια¹⁹. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι η αντιπολίτευση, σε γενικές γραμμές, ήταν θετική απέναντι στην προσπάθεια, πλην της ΕΔΑ, η οποία εξέφρασε αντιρρήσεις και επιφυλάξεις, αν και τελικά επικρότησε την τελική απόφαση της σύνδεσης της χώρας με την ΕΟΚ.

¹⁸ Μινώτου, Μ. (2008). Η ευρωπαϊκή επιλογή του Κων. Καραμανλή. Στο *Ο Κων. Καραμανλής στον εικοστό αιώνα*. Αθήνα: Ίδρυμα Κων. Γ. Καραμανλής, σσ. 133-135.

¹⁹ Χειλά, Ε. (2006). Διεθνής κοινωνία – διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα. Αθήνα: Ηρόδοτος, σ. 145-159.

1.3. Η περίοδος της δικτατορίας

Τα βήματα για να γίνει επίσημο μέλος της ΕΕ σταμάτησαν όταν η Ελλάδα έπεσε υπό δικτατορία τον Απρίλιο του 1967, η οποία διήρκεσε μέχρι τον Ιούλιο του 1974. Λόγω της κυβερνητικής ανατροπής, η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα πάγωσε²⁰ έως και την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα το 1974²¹. Η περίοδος της δικτατορίας των Συνταγματαρχών ήταν μία σκοτεινή περίοδος για την Ελλάδα και την ιστορία της συνολικά, η οποία οδήγησε σε αναστολή των διαδικασιών ένταξης στην ΕΟΚ. Μάλιστα, στις 28 Ιανουαρίου του 1976 δημοσιεύθηκε έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που εξέφραζε θετική χροιά απέναντι στην ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, ωστόσο έθετε ως προϋπόθεση την ύπαρξη πιο

²⁰ Καραμανλής, Κ. (2005). *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα & κείμενα*. Επιμ. Κ. Σβολόπουλος. Εκδόσεις «Η Καθημερινή».

²¹ Parapolitika Newsroom (2019). *Σαν σήμερα υπογράφηκε η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας – ΕΟΚ*. Δημοσίευση στις 9/7/2019. Διαθέσιμο στο <https://www.parapolitika.gr/stories/article/1006762/san-simera-upograftike-i-sumfonia-sundesis-elladas-eok/>. Τελευταία ανάκτηση στις 28/8/2021.

εκτεταμένης προενταξιακής περιόδου, κατά την οποία η χώρα θα ήταν υποχρεωμένη να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις²².

Τα γεγονότα της επταετίας, ωστόσο, ήταν και αυτά ιδιαίτερα σημαντικά καθώς, ακόμη και αν σε αυτή την περίοδο δεν συνεχίζονταν οι διαπραγματεύσεις, κατέδειξαν την ανάγκη για ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, καθώς η δημοκρατία της αποδείχθηκε εξαιρετικά εύθραυστη. Η κατάλυση της δημοκρατίας, καθώς και η έκβαση του Κυπριακού ζητήματος που έμελλε να σημαδέψει τη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας κατέστησαν σαφές ότι είναι απαραίτητο να βρεθεί μία λύση ώστε η χώρα να επιστρέψει στη δημοκρατική διακυβέρνηση²³.

Εξίσου σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση ήταν και η επίδραση της εισβολής του Αττίλα στην Κύπρο και η κατάληψη του βόρειου τμήματος του νησιού όπου, έως και σήμερα, υπάρχει τουρκική κατοχή. Η εξέλιξη αυτή ήταν ενδεικτική της ανάγκης της Ελλάδας να αποκτήσει συμμάχους με ισχύ, έτσι ώστε να μπορέσει να

²² Υπουργείο Εξωτερικών (χ.χ.). *Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Εξωτερική πολιτική, Η Ελλάδα στην ΕΕ*. Διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

²³ Δραΐνας, Σπ. (2017). Ο Παπανδρέου και η αναζήτηση μιας λύσης Καραμανλή. Στο *Ο Ανδρέας στη Φυλακή και την Εξορία: χούντα, αντίσταση, Αμερικανοί, Καραμανλής*. Εφημερίδα των Συντακτών, 2/9/2017.

αντιμετωπίσει την τουρκική πρόκληση και να ενισχύσει την εξωτερική της πολιτική μέσα από τη σύναψη συμμαχιών.

Οι Συνταγματάρχες, παρά την εκτροπή του πολιτεύματος, δεν έπαψαν να επιδιώκουν τη στήριξη έξωθεν. Έτσι, απέστειλαν μνημόνιο προς την ΕΟΚ όπου δήλωναν ότι δεν αποκλίνουν, αλλά σέβονται απόλυτα τους πολιτικούς και τους οικονομικούς στόχους της κοινότητας και ότι είναι υπέρ της ευρωπαϊκής ενοποίησης και επιδιώκουν την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της χώρας. Με τον τρόπο αυτό επεδίωκαν να κερδίσουν την αναγνώριση της Ευρώπης²⁴.

Η αναγνώριση της Δικτατορίας, ωστόσο, δεν ήταν εύκολη υπόθεση. Οι πολίτες και οι κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών κρατών δεν ήταν πρόθυμοι να στηρίζουν ένα τέτοιο καθεστώς, καθώς κατέλυε την έννοια του κράτους δικαίου. Από την άλλη πλευρά, υπό το κλίμα του Ψυχρού Πολέμου, υπήρξε πίεση προς την Ευρώπη ώστε να αποδεχθεί αυτή την κατάσταση. Ωστόσο, το 1967 ο βουλευτής της Αυστρίας, Καρλ

²⁴ Varsori, A. (2008). The EEC and Greece from the Military Coup to the transition to Democracy (1967-1975). Στο. *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*. Αθήνα, σ. 320.

Τσέρνετς έφερε το ζήτημα της Ελλάδας στο Συμβούλιο και απαιτήθηκε κατόπιν συζητήσεων η επαναφορά της Δημοκρατίας στη χώρα²⁵.

Ακολούθησε μία μακρά διαδικασία προσφυγών και συζητήσεων, κατά την οποία τα κράτη της ΕΟΚ διχάστηκαν. Οι Βρετανοί, οι Γάλλοι και η Δυτική Γερμανία υποστήριζαν ότι δεν θα πρέπει να τιμωρηθεί η χώρα, καθώς αναγνώριζαν τη γεωπολιτική της σημασία. Από την άλλη πλευρά, άλλα μέλη θεώρησαν απαράδεκτη την υφιστάμενη κατάσταση ενώ άλλα τηρούσαν στάση αναμονής. Στις 31 Ιανουαρίου του 1968 αποφασίστηκε ότι εάν δεν γινόταν η αποκατάσταση της δημοκρατίας μέσα σε λίγους μήνες, η χώρα θα έπρεπε να αποπεμφθεί από το Συμβούλιο της Ευρώπης, εξετάζοντας διάφορες παραμέτρους, όπως τις κατηγορίες περί βασανιστηρίων κ.ά.

Η δημοκρατία αποκαταστάθηκε, τελικά, το 1974 και τότε ξεκίνησε ο αγώνας για την αναμόρφωση της χώρας, έτσι ώστε να ξεπεράσει τις μαύρες σελίδες που

²⁵ Πενταλιού, Ε. (2018). Ευρωπαϊκό ράπισμα στη χούντα. *Καθημερινή*. Δημοσίευση στις 2/4/2018. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/956869/eyropaiko-rapisma-sti-choynta/>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

προηγήθηκαν και να επανέλθει στους δημοκρατικούς θεσμούς, όπως αρμόζει σε ένα ευρωπαϊκό κράτος, χωρίς, ωστόσο να λείπουν τα προβλήματα και οι αντιπαράθεσεις²⁶.

1.4. Η επανένταξη των διαπραγματεύσεων και η ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Η ουσιαστική διαδικασία ένταξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση ξεκίνησε το 1961 όταν η Ελλάδα υπέγραψε τη Συμφωνία Σύνδεσης με τη νεοσύστατη Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), η οποία ήταν ο προκάτοχος της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Σύμφωνα με τη συμφωνία, η Ελλάδα δεν επρόκειτο να γίνει επίσημο μέλος της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, γνωστής και ως Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά. Αντ' αυτού, η συνθήκη επέτρεψε τον εξορθολογισμό των τελωνείων, έτσι ώστε οι Έλληνες πολίτες, οι υπηρεσίες και το κεφάλαιο να μπορούν εύκολα να μεταφέρονται μεταξύ της Ελλάδας και των έξι εθνών που αποτελούν την ΕΟΚ. Πρόκειται για μία ιδιαίτερα σημαντική στιγμή στην νεότερη ιστορία της χώρας, καθώς σε μία περίοδο που ο Ψυχρός Πόλεμος καθόριζε σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές αποφάσεις, οι

²⁶ Serdedakis, N. (2007). *Democratization and collective action in Post-Junta Greece (1974-1981)*.

Πανεπιστήμιο Κρήτης, 4th ECPR General Conference, Pisa, 6-8/9/2007.

επιδιώξεις της Ελλάδας θεωρήθηκε ότι μπορούν να επιτευχθούν μέσω της συμφωνίας²⁷.

Επιπλέον, η Ελλάδα κατά την περίοδο εκείνη δεν διέθετε βαριά βιομηχανία, έτσι ώστε να έχει τη δυνατότητα να συμμετέχει στην κοινότητα της ΕΖΕΣ (Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών). Ωστόσο, είχε τη δυνατότητα να συνδεθεί με την ΕΟΚ, όπως και έγινε, μία κοινότητα που έδινε μεγαλύτερη έμφαση στην αγροτική οικονομία, η οποία ήταν εξαιρετικά σημαντική και για την Ελλάδα²⁸. Πρόκειται για ένα δίλημμα που απασχόλησε την πολιτική σκηνή της εποχής²⁹.

²⁷ 100 Χρόνια «Κ»: Ιστορικά πρωτοσέλιδα – 1961: Συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/1040921/100-chronia-k-istorika-protoselida-1961-symfonia-syndesis-tis-elladas-me-tin-eok/>. Τελευταία ανάκτηση στις 31/8/2021.

²⁸ Parapolitika Newsroom (2019). *Σαν σήμερα υπογράφηκε η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας – ΕΟΚ*. Δημοσίευση στις 9/7/2019. Διαθέσιμο στο <https://www.parapolitika.gr/stories/article/1006762/san-simera-upograftike-i-sumfonia-sundesis-elladas-eok/>. Τελευταία ανάκτηση στις 28/8/2021.

²⁹ Μινώτου, Μ. (2019). *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959*. Αθήνα: Παπαζήση.

Η Ελλάδα άρχισε και πάλι τις διαπραγματεύσεις με την ΕΟΚ μετά την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα. Η περίοδος από το 1974 έως το 1981 σημαδεύτηκε από την επανένταξη και την ένταξη τελικά της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Ήδη από την υπογραφή της Σύνδεσης με την ΕΟΚ, είχε γίνει αποδεκτό το αίτημα της Ελλάδας, με βάση τόσο τους οικονομικούς όσο και τους πολιτικούς παράγοντες. Η σύνδεση με την ΕΟΚ στην ουσία σηματοδοτούσε την επικύρωση μίας συμμαχίας με οφέλη και στην ασφάλεια της χώρας, αλλά και στη βελτίωση της σταθερότητας, ενώ, την ίδια στιγμή, τα μέλη της ΕΟΚ συμφώνησαν με αυτή αφού αποδείκνυε την κοινότητα να φαίνεται περισσότερο ελκυστική³⁰. Εξίσου σημαντικά, ασφαλώς, ήταν για την Ελλάδα και τα οικονομικά οφέλη³¹.

Εξάλλου, από την πρώτη στιγμή μετά την υπογραφή της Σύνδεσης με την ΕΟΚ, η Ελλάδα δεν έκρυψε την διάθεσή της να ενταχθεί ως πλήρες μέλος σε αυτή και να

³⁰ Παπαστάμκος, Γ. (2008). Η ευρωπαϊκή κληρονομιά του Κων. Καραμανλή ως εντολή για μία νέα ευρωπαϊκή διακυβέρνηση. Στο *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*. Αθήνα: Ίδρυμα Κων. Γ. Καραμανλή, σ. 127.

³¹ Μπότσιος, Κ. (2015). Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος (1945-1962). *Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη, σ. 117.

συμμετέχει ενεργά στις διαδικασίες της κοινότητας³². Η διάθεση αυτή δεν πέρασε απαρατήρητη και συνέβαλε στην μετέπειτα ευόδωση των διαπραγματεύσεων μεταξύ των δύο πλευρών που έληξαν με θετική έκβαση. Εξάλλου, σε όλη τη διάρκεια των ετών που μεσολάβησαν από την Σύνδεση έως και την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την πλήρη ένταξη, η Ελλάδα έλαβε χρηματοδοτική και όχι μόνο βοήθεια, που συνέβαλε τα μέγιστα στην κάλυψη του ελλείμματος εμπορικού ισοζυγίου, καθώς αυξήθηκαν οι εξαγωγές γεωργικών προϊόντων προς τις χώρες της ευρωπαϊκής κοινότητας.

Στις 12 Ιουνίου 1975 υπεβλήθη η αίτηση της Ελλάδας για πλήρη ένταξη στην ΕΕ μέσω επιστολής του Κωνσταντίνου Καραμανλή προς τον G. Fitzgerald, πρόεδρο του Συμβουλίου Υπουργών της ΕΟΚ και Υπουργό της Ιρλανδίας. Οι στόχοι για τους οποίους η Ελλάδα επεδίωκε την πλήρη ένταξη στην ΕΟΚ ήταν οι εξής:

- Θεώρησε την Κοινότητα ως το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα μπορούσε να εδραιώσει το δημοκρατικό πολιτικό της σύστημα και τους δημοκρατικούς θεσμούς.

³² Παπαστάμκος, Γ. (2008). Η ευρωπαϊκή κληρονομιά του Κων. Καραμανλή ως εντολή για μία νέα ευρωπαϊκή διακυβέρνηση. Στο *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*. Αθήνα: Ίδρυμα Κων. Γ. Καραμανλή, σ. 133.

- Επεδίωκε την ενίσχυση της ανεξαρτησίας και της θέσης της στο περιφερειακό και διεθνές σύστημα, με την ανάπτυξη των σχέσεων της και με άλλους διεθνείς δρώντες πέραν των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.
- Θεώρησε την ένταξη στην Κοινότητα ως ισχυρό παράγοντα που θα συνέβαλε στην ανάπτυξη και τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας.
- Επιθυμούσε, ως ευρωπαϊκή χώρα, να είναι «παρούσα» και να επηρεάζει τις διεργασίες για την ευρωπαϊκή ενοποίηση και το πρότυπο της Ευρώπης.

Πλην της Νέας Δημοκρατίας που επεδίωξε εξ αρχής τη σύνδεση και, στη συνέχεια, την ένταξη στην ΕΟΚ, τα υπόλοιπα πολιτικά κόμματα εξέφρασαν κατά κανόνα αντιρρήσεις. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του ΠΑΣΟΚ και του Ανδρέα Παπανδρέου που είχε διατυπώσει ξεκάθαρα τις επιφυλάξεις του για τη συμφωνία σύνδεσης από πολύ νωρίς και, μάλιστα, το σύνθημα της παράταξης έκανε λόγο για ανάγκη ο ελληνικός λαός να πει όχι στους «προστάτες της ΕΟΚ», καθώς «η Ελλάδα ανήκει στους Έλληνες».

Εικόνα 2. Η θέση του ΠΑΣΟΚ για την σύνδεση με την ΕΟΚ

Μάλιστα, το ΠΑΣΟΚ ζητούσε να γίνει δημοψήφισμα για την πιθανή ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, κάτι που δεν έγινε και, μάλιστα, λίγο μετά την 1^η Ιανουαρίου του 1981, όταν τέθηκε σε ισχύ η συμφωνία ένταξης της Ελλάδας στην Ένωση, η παράταξη κέρδισε την εκλογική αναμέτρηση και βρέθηκε στην εξουσία³³. Έπειτα από αυτή την εξέλιξη, ο Ανδρέας Παπανδρέου επεδίωξε να διαφοροποιήσει το καθεστώς

³³ Σβέρκος, Ν. (2021). 40 χρόνια Ελλάδα – Ε.Ε.. Τί έλεγαν τα κόμματα για την ένταξη της χώρας μας στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Διαθέσιμο στο https://www.avgi.gr/politiki/382573_ti-elegan-ta-kommata-gia-tin-entaxi-tis-horas-mas-stin-eyropaiki-koinotita. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

των σχέσεων με την ΕΟΚ και, ακόμη και αν δεν το πέτυχε στο ακέραιο, κατόρθωσε να αποκομίσει σημαντικά οφέλη για την Ελλάδα. Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται ότι και αυτός αναγνώρισε ότι η ένταξη στην ΕΟΚ είναι πράγματι μία θετική εξέλιξη για τη χώρα και, σε καμία περίπτωση, δεν επεδίωξε την έξοδο από αυτή.

Τελικά τον Ιανουάριο του 1981, η Ελλάδα έγινε επίσημα μέλος της ΕΟΚ³⁴. Στην ένωση με την ΕΟΚ αντέδρασε και το ΚΚΕ, που τήρησε μία περισσότερο σαφή και ξεκάθαρη στάση στο συγκεκριμένο ζήτημα. Μάλιστα, ακόμη και μετά την υπογραφή της συμφωνίας, το ΚΚΕ τήρησε αρνητική στάση και, όπως δήλωσε ο Χαρίλαος Φλωράκης, «το ΚΚΕ δεν θα πάψει να αγωνίζεται στο πλευρό των εργαζομένων για την αποδέσμευση της χώρας από την ΕΟΚ. Πέρα απ' αυτό, θεωρούμε άμεση ανάγκη τη λήψη μέτρων για την απόκρουση των συνεπειών της ένταξης»³⁵.

³⁴ Υπουργείο Εξωτερικών (χ.χ.). *Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Εξωτερική πολιτική, Η Ελλάδα στην ΕΕ*. Διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

³⁵ Σβέρκος, Ν. (2021). 40 χρόνια Ελλάδα – Ε.Ε.. Τί έλεγαν τα κόμματα για την ένταξη της χώρας μας στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Διαθέσιμο στο <https://www.avgi.gr/politiki/382573-ti-elegan-ta-kommata-gia-tin-entaxi-tis-horas-mas-stin-eyropaiki-koinotita>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

Επίσης, όπως προαναφέρθηκε, το ΠΑΣΟΚ εξ αρχής είχε επίσης μία αρνητική στάση απέναντι στην ΕΟΚ, περισσότερο μάλλον επιφυλακτική, καθώς έκανε λόγο για «προστάτες» που θα έπρεπε να αποφύγει η χώρα. Ωστόσο, όταν μετά την έναρξη ισχύος της συμφωνίας ένταξης στην ΕΟΚ, το ΠΑΣΟΚ βρέθηκε στην εξουσία, παρά τις συζητήσεις που ξεκίνησαν με την ένωση, σε καμία περίπτωση δεν επιδιώχθηκε η έξοδος από αυτή.

Μία περισσότερο αμφίσημη στάση τήρησε το ΚΚΕ εσωτερικού, που είχε το σύνθημα «ΝΑΙ στην ΕΟΚ των εργαζομένων, ΟΧΙ στην ΕΟΚ των μονοπωλίων». Με τον τρόπο αυτό, εξέφραζε μία μέση λύση, χωρίς εξ ορισμού να απορρίπτει την ένταξη στην ΕΟΚ, αλλά τονίζοντας ότι θα πρέπει αυτή να γίνει υπό προϋποθέσεις.

Κεφάλαιο 2. Η πορεία προς την ένταξη στην ΕΟΚ μέσα από τον ημερήσιο και περιοδικό τύπο

Στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας εξετάζεται ο ρόλος του Τύπου στην κάλυψη των γεγονότων που αφορούσαν την πορεία της Ελλάδας προς την ένταξη στην ΕΟΚ και την τελική ευόδωση των προσπαθειών των ελληνικών κυβερνήσεων. Εξετάζεται η συνολική πορεία, από το 1957 έως και το 1981 με έμφαση στα σημαντικά γεγονότα που αναδείχθηκαν στο προηγούμενο κεφάλαιο και επηρέασαν την πορεία των διαπραγματεύσεων και την έκβασή τους.

Συνολικά, ο ρόλος του Τύπου είναι πάντοτε ενδιαφέρων κατά την εξέταση του τρόπου διαμόρφωσης της πραγματικότητας κάθε εποχής και των συνθηκών που επηρεάζουν την πορεία των γεγονότων. Η παρουσίαση του τρόπου με τον οποίο τα γεγονότα αυτά παρουσιάζονται από τον Τύπο έχει χωριστεί χρονολογικά σε δύο περιόδους. Η πρώτη περίοδος εκτείνεται από το 1957 έως και την έναρξη της δικτατορίας, ενώ η δεύτερη καλύπτει την περίοδο που εκτείνεται από την αποκατάσταση της Δημοκρατίας το 1974 έως και την τελική ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ το 1981.

1.1. Οι αντιδράσεις του Τύπου για τη συμφωνία σύνδεσης

Αρχικά, εξετάζεται στο παρόν κεφάλαιο ο τρόπος με τον οποίο ο Τύπος της εποχής εξέτασε τη Συμφωνία Σύνδεσης και τις συνολικές προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης ώστε να επιτευχθεί ο στόχος που είχε τεθεί. Μέσα από την εξέταση των σχετικών δημοσιευμάτων φαίνεται ότι, σε γενικές γραμμές, υπήρξε αποδοχή της συνολικής προσπάθειας και θετική απόκριση στην τελική της έκβαση. Εκτός αυτού, η προσέγγιση του κάθε μέσου αντικατοπτρίζει, μεταξύ άλλων, και την πολιτική απόχρωση που αυτό είχε, τον βαθμό στον οποίο ήταν θετικά προσκείμενο στην κυβέρνηση ή όχι κοκ.

Η *Καθημερινή* ήταν μία από τις πλέον σημαντικές εφημερίδες της περιόδου. Μέσα από την θεματολογία της εξέφραζε κατά κύριο λόγο την συντηρητική παράταξη της εποχής και, κατά συνέπεια, τόνισε τη σπουδαιότητα της προσπάθειας για Σύνδεση. Μάλιστα, κατά τον Ιούλιο του 1959, όταν ξεκινούσαν οι σχετικές προσπάθειες, η εφημερίδα ανέφερε ότι η προσπάθεια αυτή φέρνει ανακούφιση στον ελληνικό λαό, καθώς οδηγεί σε εξάλειψη του κινδύνου απομόνωσής του.

Αργότερα, τον Μάιο του ίδιου έτους είχε κάνει λόγο για ταύτιση των πεπρωμένων της Ελλάδας και της Ευρώπης και χαρακτηριστικά ανέφερε ότι «Η Ελλάς δέχεται την ιστορική πρόκληση και την ευρωπαϊκή της μοίρα». Παράλληλα, ανέφερε και δηλώσεις του ξένου τύπου αναφορικά με το ότι η σύνδεση της Ελλάδας με την Ευρώπη πρόκειται να ενισχύσει τη θέση της έναντι της γειτονικής Τουρκίας.

Εικόνα 3. Η Καθημερινή, Προσέγγιση της αξίας της υπογραφής της Ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ

Με την υπογραφή της Σύμβασης της Ελλάδας με την ΕΟΚ, η Καθημερινή στο πρωτοσέλιδό της έκανε λόγο για ένα ιστορικό γεγονός και ανέφερε τα λόγια του Κ. Καραμανλή που τόνισε ότι «... Οδηγούμεθα εἰς την ενοποίησης της Ευρώπης και εἰς την ενίσχυσιν της δημοκρατίας και της ειρήνης. Ο ελληνικός λαός γνωρίζει ότι εἰς το τέρμα των προσπαθειών του υπάρχει η ἐξοδος ἀπὸ την υπανάπτυξιν και μια καλύτερα αὐρίον».

ΓΡΑΦΕΙΑ-ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΑ: ΔΕΛΦΙΝΙΟΝ 45
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΑΝΟΣ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΝ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΤΟΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΝ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Ο Κ. ΚΡΟΥΣΙΩΝ ΟΚΕΙ ΤΟΝ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΟΝ ΕΙΣ ΤΟ ΒΑΡΑΒΕΡΟΝ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΙΚΟΝ ΕΛΛΑΔΟΝ

Η ΑΜΕΡΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΕΙ ΤΟ ΑΜΥΝΤΙΚΟΝ ΤΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΑΤΟΠΙΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΝΤΑΤΙΚΩΝ ΡΩΣΙΚΩΝ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ

ΜΟΛΟΝΟΤΙ ΑΥ ΣΗΜΕΡΑΝΑΙ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΤΗΣ ΔΥΣΕΩΣ ΟΥΔΕΝΟΣ ΨΥΤΕΡΟΥΝ
ΤΩΝ ΑΝΤΙΠΑΛΩΝ ΒΑ ΑΥΞΙΝΗ Η ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΕΣ. ΠΥΡΗΝΙΚΑ ΚΑΙ ΜΗ ΟΥΛΑ

Ο Κ. ΡΑΚΚ ΕΛΙΞΕΙΣ ΟΤΙ ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΩΝ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ ΓΡΑΦΗ ΕΠΙΘΥΝΟΝ ΤΟΥ ΟΥΕ

ΦΑΝΕΡΩΝΤΟΣ ΤΗ ΤΩ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΜΕΛΕΤΑ ΤΕΡΑΝ ΜΕΤΡΩΝ

Την προεδρία ελπίσας ελπίσας
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ Η ΣΥΝΔΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕ ΤΗΝ Ε.Ο.Κ.

Ο Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΕΙ ΟΤΙ ΟΔΗΓΟΥΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΟΠΙΩΣΙΝ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΛΟΣ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΟΤΙ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΡΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ ΤΟΥ

ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΙΝ ΚΑΙ ΜΙΑ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΔΥΡΙΟΝ

Η ΕΚΕΛΑΞΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΙΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΣΤΑΒΕΡΟΤΕΡΑΝ ΕΥΤΥΧΙΟΝ ΑΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑΝ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ Κ. Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ Η ΣΥΝΔΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕ ΤΗΝ Ε.Ο.Κ.

Ο Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΕΙ ΟΤΙ ΟΔΗΓΟΥΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΟΠΙΩΣΙΝ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΛΟΣ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΟΤΙ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΡΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ ΤΟΥ

ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΙΝ ΚΑΙ ΜΙΑ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΔΥΡΙΟΝ

Η ΕΚΕΛΑΞΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΙΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΣΤΑΒΕΡΟΤΕΡΑΝ ΕΥΤΥΧΙΟΝ ΑΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑΝ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ Κ. Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΓΕΓΟΝΟΣ Η ΣΥΝΔΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΜΕ ΤΗΝ Ε.Ο.Κ.

Ο Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ ΥΠΟΓΡΑΜΜΙΖΕΙ ΟΤΙ ΟΔΗΓΟΥΜΕΘΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΟΠΙΩΣΙΝ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΝΙΣΧΥΣΙΝ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΛΛΟΣ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΟΤΙ ΕΙΣ ΤΟ ΤΕΡΜΑ ΤΩΝ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΩΝ ΤΟΥ

ΥΠΑΡΧΕΙ Η ΕΞΟΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΥΠΑΝΑΠΤΥΞΙΝ ΚΑΙ ΜΙΑ ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΔΥΡΙΟΝ

Η ΕΚΕΛΑΞΙΣ ΤΗΣ ΣΥΝΕΡΓΙΑΣ ΑΠΟΤΕΛΕΙ ΤΗΝ ΣΤΑΒΕΡΟΤΕΡΑΝ ΕΥΤΥΧΙΟΝ ΑΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑΝ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Ο ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΤΥΠΟΥ Κ. Κ. ΚΑΡΑΜΑΝΛΗ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΥΡΕΙΑΝ ΑΕΡΟΦΟΡΟΝ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΡΟΟΔΟΥ

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45
ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ ΔΕΛΦΙΝΙΟΥ 45

Εικόνα 4. Η Καθημερινή, Πρωτοσέλιδο για την υπογραφή της συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ.

Κατά την ίδια ημέρα, αυτή της υπογραφής της συμφωνίας σύνδεσης, η Καθημερινή έγραφε ότι: «... «Η πολιτική της σταθερότης, η εσωτερική της τάξις, η ειλικρινής της προσπάθεια διά να βελτιώσει το οικονομικόν και πολιτιστικόν της επίπεδον, το ότι εσοβαρεύθη και ωρίμασεν ως πολιτειακός οργανισμός είναι οι κύριοι παράγοντες διά τους οποίους έχει επέλθει αυτή η μεταβολή. [...] Το ζήτημα σήμερον είναι: πώς θα διασφαλισθή ό,τι τόσον δυσκόλως και διά πρώτην φοράν εις την ιστορία του τόπου κατεκτήθη. Και πώς θα σταθεροποιηθή και θα βελτιωθή. Διότι η διεθνής θέσις της Ελλάδος την οποίαν χαρακτηρίζει η σύνδεσίς της με την Κοινήν Αγοράν [...], διά να ανθέξουν απαιτούν την συνεχήν στοργήν και μέριμνάν μας – την μέριμναν όχι μόνο των κυβερνώντων αλλά κάθε πολίτου»³⁶.

Εξίσου θετική ήταν και η αντίδραση των υπόλοιπων εφημερίδων, που κάλυψαν το συγκεκριμένο γεγονός. Όπως αναφέρθηκε στο πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Μακεδονία*, επρόκειτο για «Ιστορική καμπή για την Ελλάδα».

³⁶ 100 Χρόνια «Κ»: Ιστορικά πρωτοσέλιδα – 1961: Συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/1040921/100-chronia-k-istorika-protoselida-1961-symfonia-syndesis-tis-elladas-me-tin-eok/>. Τελευταία ανάκτηση στις 31/8/2021.

Εικόνα 5. Εφημερίδα *Μακεδονία* – Πρωτοσέλιδο για την υπογραφή της συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Η μοναδική εφημερίδα που, κατά την περίοδο εκείνη, στάθηκε ενάντια σε αυτή τη συμφωνία ήταν η *Αυγή*, που τη χαρακτήρισε ως ξεπούλημα και, μάλιστα ανέφερε ότι «...το Έθνος δεν αναγνωρίζει την συμφωνίαν με την ΕΟΚ».

Η αντίδραση αυτή δικαιολογείται από το ότι η Αυγή ήταν αντίθετη γενικώς στην κυβερνητική πολιτική. ενδιαφέρον έχει, μάλιστα, το γεγονός ότι η *Καθημερινή* μέσα από τις στήλες της έγραψε ότι: «*Η ΕΔΑ δι' ανακοινώσεώς της χαρακτηρίζει την υπογραφήν της συμφωνίας με την ΕΟΚ ως νέαν αντεθνικήν ενέργειαν της κυβερνήσεως της υποτελείας, ολεθρίαν δια το παρόν και το μέλλον του τόπου, ένα νέον βήμα υποδουλώσεως εις τους ξένους ιμπεριαλιστάς. Δια της συμφωνίας αυτής, συνεχίζει η ανακοίνωσις, η χώρα μας παραδίδεται αλυσσοδεμένη εις τα συμφέροντα των μονοπωλίων της Δυτικής Ευρώπης και κυρίως της Δ. Γερμανίας, με ανυπολογίστους καταστρεπτικάς συνεπείας δια την εθνικήν μας οικονομίαν, το βιοτικόν επίπεδον του λαού, τας λαϊκάς ελευθερίας, την ανεξαρτησίαν και αυτήν την εθνικήν μας υπόστασιν. Προ των κινδύνων αυτών, η ΕΔΑ καλεί τον λαόν εις αγώνα δια την ανατροπήν της καταστρεπτικής συμφωνίας και την αποτίναξιν του ζυγού της υποτελείας που επιβάλλουν οι ανάξιοι κυβερνήται του*».

1.2. Η αντίδραση του Τύπου για την ένταξη στην ΕΟΚ

Οι αντιδράσεις του Τύπου για τη συμφωνία Σύνδεσης, όπως φάνηκε και παραπάνω, ήταν κατά κύριο λόγο θετικές, καθώς είχε διαμορφωθεί το γενικό κλίμα αποδοχής της ανάγκης για συμμετοχής σε μία ένωση που θα έδινε την ευκαιρία στη χώρα να αποκτήσει συμμάχους στην ευρύτερη περιοχή της Ευρώπης, να διεκδικήσει τις επιδιώξεις της, αλλά και να προστατευτεί έναντι έξωθεν απειλών, ιδιαίτερα της

Τουρκίας. Έπειτα από την αποκατάσταση της Δημοκρατίας στη χώρα, οι συζητήσεις άρχισαν ξανά για να ολοκληρωθούν στις 21 Δεκεμβρίου του 1978. Στις 28 Μαΐου 1979 ο Κωσταντίνος Καραμανλής υπέγραψε τη Συνθήκη Προσχώρησης της Ελλάδας στην ΕΟΚ, ενώ η χώρα έγινε πλήρες μέλος της ένωσης την 1^η Ιανουαρίου 1981.

1.2.1. Αναφορές στον Τύπο μετά την υπογραφή της συμφωνίας του 1978

Ο Τύπος της εποχής υποδέχθηκε την είδηση της ένταξης στην ΕΟΚ με ποικίλα συναισθήματα, αντίστοιχα του πολιτικού χώρου που κάθε εφημερίδα εκπροσωπούσε. Η Νέα Δημοκρατία ήταν η παράταξη που επεδίωξε την ένωση και που, ως εκ τούτου, ήταν περισσότερο ενθουσιώδης απέναντι στην είδηση. Από την άλλη πλευρά, το ΠΑΣΟΚ και το ΚΚΕ είχαν διατυπώσει σημαντικές διαφωνίες, ενώ το ΚΚΕ εσωτερικού ήταν θετικό αλλά με προϋποθέσεις.

Έπειτα από την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ, η *Βραδυνή*, που υποστήριζε την πολιτική της Νέας Δημοκρατίας και του Κωσταντίνου Καραμανλή, έκανε λόγο για δικαίωση των εθνικών επιδιώξεων:

Εικόνα 6. Πρωτοσέλιδο της *Βραδοννή* για την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ

Εξίσου θετική ήταν και η αντίδραση των εφημερίδων *Ακρόπολις*, *Πρωινή* και *Απογευματινή*.

Εικόνα 7. Εφημερίδα *Ακρόπολις* για τη συμφωνία ένταξης στην ΕΟΚ

Εικόνα 8. Το πρωτοσέλιδο της *Πρωινής* για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Εικόνα 9. Το πρωτοσέλιδο της *Καθημερινής* για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Ενδιαφέρον είχε το πρωτοσέλιδο του *Ελεύθερου Κόσμου*, όπου αναφέρεται η υπογραφή της Συμφωνίας Ένταξης, ωστόσο ασκείται κριτική στη ΝΔ έμμεσα, καθώς η φράση «*Η συμφωνία θα έλθι εις την απληροφόρητον Βουλήν, μετά 15ήμερον*» ξεκάθαρα εννοεί ότι η Βουλή δεν έχει ενημερωθεί για τις λεπτομέρειες αυτής της τόσο σημαντικής για τη χώρα συμφωνίας.

Εικόνα 11. Το πρωτοσέλιδο της *Αυγής* για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Μάλιστα, μέσα στις σελίδες της έκανε λόγο για τις εκ νέου απειλές που είναι δυνατό να δεχθεί η χώρα τώρα που συνδέθηκε με την ΕΟΚ μέσα από ένα σχετικό σκίτσο:

Εικόνα 12. Σκίτσο από την εφημερίδα *Αυγή* που αποτυπώνει την αρνητική στάση απέναντι στη συμφωνία Σύνδεσης με την ΕΟΚ

και, ως εκ τούτου, έκανε περισσότερο λόγο για τις θεσμικές αλλαγές που πρόκειται να εφαρμοστούν εξαιτίας της συμφωνίας, καθώς και για το γεγονός ότι η τελετή που συνόδευσε την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ είχε υπέρογκο κόστος.

Εικόνα 14. Το πρωτοσέλιδο της *Ελευθεροτυπίας* για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Στην εφημερίδα *Θεσσαλονίκη*, δόθηκε έμφαση στην παρουσίαση των μεταβολών που επρόκειτο να σημειωθούν στη ζωή των Ελλήνων πολιτών, για τις

οποίες δεν είχαν έως εκείνη τη στιγμή γνώση. Εξάλλου, η συμφωνία επρόκειτο να εφαρμοστεί περισσότερο από ένα χρόνο μετά.

Εικόνα 15. Το πρωτοσέλιδο της εφημερίδας *Θεσσαλονίκη* για την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Για το ζήτημα αυτών των μεταβολών έγινε λόγο και σε ένα άλλο πρωτοσέλιδο, αυτό της εφημερίδας *Τα Νέα* όπου αναφέρεται ότι από την πρώτη κιόλας μέρας της

[illegible]

Περίπου η ίδια λογική παρατηρείται και στην εφημερίδα *Το Βήμα*, όπου γίνεται λόγος για τις μεταβολές που πρόκειται να ακολουθήσουν.

Εικόνα 17. Το Βήμα για την επόμενη μέρα της ένταξης της χώρας στην ΕΟΚ

Η στάση της εφημερίδας *Το Βήμα* είναι ενδεικτική της τάσης που επικρατούσε στον χώρο του Κέντρου. Ήδη από την έναρξη των διαπραγματεύσεων η εφημερίδα τόνιζε την «βαθειάν ικανοποίησιν διότι εξ αρχής συνέστησε ως μοναδικήν ρεαλιστικήν λύσιν την απ'ευθείας σύνδεσιν της χώρας με την Κοινότητα και χαίρει σήμερον διότι έστω και με μακράν απώλειαν χρόνου η Κυβέρνησις ετόλμησε το αποφασιστικόν βήμα».

Μετά από την υπογραφή της συμφωνίας, η ίδια εφημερίδα διατύπωσε τη θέση ότι επρόκειτο για σταθμό στην πορεία της Ελλάδας και ότι η ένταξη στην Κοινή αγορά αποτελεί σημαντικό όπλο έναντι «του ίδιου του εαυτού μας»³⁷.

1.2.2. Οι αναφορές του Τύπου κατά την έναρξη της ισχύος της συμφωνίας το 1981

Η Ελλάδα, όπως προαναφέρθηκε, έγινε μέλος της ΕΟΚ με συμφωνία που τέθηκε σε ισχύ από την 1^η Ιανουαρίου 1981. Πρόκειται για μία ημερομηνία σταθμό για τη σύγχρονη ιστορία της χώρας. Ο Τύπος της εποχής, όπως ήταν φυσικό, καλωσόρισε αυτή την νέα εποχή για την Ελλάδα. Η *Καθημερινή* με το πρωτοσέλιδο της Πρωτοχρονιάς του 1981 έκανε λόγο για απαλλαγή της Ελλάδας «από προστάτες και κηδεμόνες» με την ένταξη στην ΕΟΚ.

³⁷ Σβέρκος, Ν. (2021). 40 χρόνια Ελλάδα – Ε.Ε.. Τί έλεγαν τα κόμματα για την ένταξη της χώρας μας στην ευρωπαϊκή κοινότητα. Διαθέσιμο στο <https://www.avgi.gr/politiki/382573-ti-elegan-ta-kommata-gia-tin-entaxi-tis-horas-mas-stin-eyropaiki-koinotita>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

Εικόνα 18. Η Καθημερινή για την έναρξη της συμφωνίας ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ

Στο κείμενο του πρωτοσέλιδου αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι: ««Η μεγάλη αλλαγή συντελείται με την ένταξη της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, επισημαίνει η πολιτική ηγεσία της χώρας, επ' ευκαιρία του Νέου Έτους και της ενάρξεως από σήμερα της ισχύος της συνθήκης προσχωρήσεως της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κ. Καραμανλής στο διάγγελμά του προς τον ελληνικό λαό τονίζει ότι η χώρα μας καθίσταται πλέον ισότιμη με τα ισχυρότερα ευρωπαϊκά κράτη, εξέρχεται από την αιώνια απομόνωσή της και απαλλάσσεται της ανάγκης να αναζητεί προστάτες και κηδεμόνες».

Εικόνα 20. Αρνητική κρίση από τον *Ριζοσπάστη* για την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ

Στο πρωτοσέλιδο του *Ριζοσπάστη* φαίνεται ξεκάθαρα η αντίθεσή του με την ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ, την οποία χαρακτηρίζει ως «Βήμα στο σκοτάδι». Ο *Ριζοσπάστης* εξέφραζε τη γνώμη του ΚΚΕ για το συγκεκριμένο ζήτημα και έμεινε πιστός σε αυτή τη ρητορική. Αντίθετα, δεν συνέβη το ίδιο και με το ΚΚΕ εσωτερικού και την *Αυγή*, που, δύο μέρες πριν την 1^η Ιανουαρίου του 1981 έγραφε ότι: ««Πατώντας στέρεα στο έδαφος της πραγματικότητας και των δυνατοτήτων που υπάρχουν ταχθήκαμε υπέρ της ένταξης μας στην ΕΟΚ. Ρίξαμε το βάρος μας για μια επιλογή που ανοίγει τις

καλύτερες δυνατότητες για την πετυχημένη διεξαγωγή του αγώνα για τη δημοκρατία και το σοσιαλισμό στην Ελλάδα».

Με το κείμενο αυτό φαίνεται ότι η συγκεκριμένη εφημερίδα, που ήταν και αυτή σκεπτική απέναντι στην προοπτική της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ ήδη από τα πρώτα βήματα των διαπραγματεύσεων, τελικά κατέληξε ότι αυτή ήταν η καλύτερη προοπτική για τη χώρα και την κρίνει ως ένα σαφώς θετικό βήμα.

Στην εφημερίδα *Μακεδονία* το μήνυμα της Πρωτοχρονιάς του 1981 είναι αισιόδοξο, ενώ στην κορυφή του πρωτοσέλιδου αναγράφεται ότι από εκείνη την ημέρα η Ελλάδα αποτελεί το 10^ο μέλος της ένωσης.

10^ο ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΟΚ ΑΠΟ ΣΗΜΕΡΑ Η ΕΛΛΑΣ

ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
Η ΠΡΩΤΗ ΠΡΩΙΝΗ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ.

ΟΙ ΑΡΙΘΜΟΙ ΠΟΥ ΚΕΡΑΙΣΑΝ
ΣΤΟ ΚΡΑΤΙΚΟ ΜΑΣ ΛΑΧΕΙΟ
Βλέπε τελευταία σελίδα

ΠΕΜΠΤΗ
1
ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1981
ΕΤΟΣ: για ΑΡΙΘΜΟΤΟΜΟΙ 20476
ΤΙΜΗ ΚΥΛΛΟΥ 20 ΔΡΑ.
Κ. ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΤ. 1981-1982
Ε. ΔΕΛΤΑΙΩΣ 1981-1982

Τά Πρωτοχρονιάτικα μηνύματα

ΑΙΣΙΟΔΟΞΗ ΓΙΑ ΤΟ 1981

Η ΗΓΕΣΙΑ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

ΚΑΡΑΜΑΝΛΗΣ: «Μπορούμε να ευημερήσουμε,
φθόνει να τό δελήσουμε.-Νά παραμερίσουμε

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ

ΟΥΤΕ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΕΝΤΑΣΗ, ΟΥΤΕ ΑΛΛΟΙΩΣ

ΟΥΔΕΠΟΤΕ ΕΤΕΘΗ

Θέμα άφοπλισμού

τών υψιτών μας

ΤΟΝΙΖΕΙ Ο ΡΑΛΛΗΣ
ΚΑΤΗΓΟΡΗΜΑΤΙΚΑ

ΕΞΕΤΕΡΩΣΗ ΓΡΑΜΜΩΝ
Αύξηση 25%
στις τιμές

Εικόνα 21. Η *Μακεδονία* για την έναρξη της συμφωνίας ένταξης στην ΕΟΚ

Συμπεράσματα – Επίλογος

Συνοψίζοντας, η πορεία της Ελλάδας προς την ένταξη στην ΕΟΚ ήταν μακρά και χαρακτηρίστηκε από πολλά και σημαντικά γεγονότα, αλλά και από προσωπικότητες που έχουν έτσι κι αλλιώς μείνει στην ιστορία. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ήταν αυτός που επέλεξε να οδηγήσει την Ελλάδα σε αυτή την πορεία, καθώς εξ αρχής θεωρούσε ότι επρόκειτο για μία εξέλιξη που θα συνέβαλε στη δημιουργία των προϋποθέσεων για την ανάπτυξη, αλλά και στη βελτίωση της ασφάλειας της χώρας έναντι της τουρκικής απειλής.

Λίγο μετά την οριστικοποίηση της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ και την 1^η Ιανουαρίου 1981, όταν η συμφωνία ένταξης τέθηκε σε ισχύ, η Νέα Δημοκρατία έχασε την πλειοψηφία στην εκλογική αναμέτρηση που έφερε στην εξουσία το ΠΑΣΟΚ και τον Ανδρέα Παπανδρέου με μία ρητορική που είχε στο επίκεντρο την έννοια της «αλλαγής». Το ΠΑΣΟΚ είχε εξ αρχής διατυπώσει τις επιφυλάξεις του για την συμφωνία με την ΕΟΚ, από τα πρώτα ήδη βήματα αυτής, από το 1961. Μετά την ανάληψη της εξουσίας, ο Ανδρέας Παπανδρέου υπέβαλε αίτημα προς την ΕΟΚ για διαμόρφωση ειδικού καθεστώτος, που απορρίφθηκε, ωστόσο αποτέλεσε την αφετηρία για μετέπειτα διαπραγματεύσεις.

Η κάλυψη των γεγονότων της περιόδου αυτής από τον Τύπο ήταν ενδεικτική της γενικότερης τάσης, καθώς και των πολιτικών και άλλων αντιπαραθέσεων και τάσεων. Οι εφημερίδες της εποχής, όπως ανέκαθεν συμβαίνει, στήριζαν διαφορετικές

πολιτικές και πρόσωπα, ανάλογα με το πολιτικό πρόσημο της καθεμίας. Αυτό αποτυπώνεται και στον τρόπο με τον οποίο κάλυψαν τα γεγονότα τις περιόδους αυτής. Οι εφημερίδες που ήταν προσκείμενες στην Νέα Δημοκρατία, όπως η *Καθημερινή*, χαιρέτισαν τις προσπάθειες των κυβερνήσεων για Σύνδεση και, στη συνέχεια, Ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ. Ο *Ριζοσπάστης* σταθερά τόνιζε την αντίθεσή του σε αυτή την προοπτική, κάτι που συνεχίστηκε και μετά από την ολοκλήρωση των προσπαθειών και την τελική ένταξη τονίζοντας ότι η Ελλάδα θα είναι καλύτερα εκτός αυτής της κοινότητας, ενώ αρνητική στάση τήρησε σε γενικές γραμμές και η *Αυγή*.

Η επισκόπηση της κάλυψης της περιόδου αυτής από τον Τύπο καταδεικνύει ότι σε κάθε εποχή τα γεγονότα που διαδραματίζονται προσεγγίζονται από διαφορετικές οπτικές γωνίες, ανάλογα με την προοπτική και τις επιδιώξεις της κάθε πλευράς. Είναι, σε κάθε περίπτωση, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα η μελέτη του Τύπου παλαιότερων εποχών σε ό,τι αφορά τα σημαντικά γεγονότα, καθώς μέσα από αυτόν είναι δυνατή η διαμόρφωση μίας συνολικής εικόνας για τα όσα συνέβησαν στο παρελθόν, τις διάφορες παραμέτρους που συνέβαλαν στην τελική έκβαση των γεγονότων, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο γίνονταν αντιληπτές οι εξελίξεις κατά τον χρόνο που διαδραματίζονταν.

Το 1993 η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα μετονομάστηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) βάσει της Συνθήκης του Μάαστριχτ και έτσι έχει παραμείνει και σήμερα, έχοντας διευρυνθεί σημαντικά. Η Ελλάδα εξακολουθεί να είναι ένα από τα πρώτα μέλη αυτής της ένωσης, με τις πολιτικές της να εφαρμόζονται και στο ελληνικό πλαίσιο

στοχεύοντας στη διαμόρφωση μίας ευρωπαϊκής ταυτότητας για τους πολίτες των κρατών της ΕΕ.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

100 Χρόνια «Κ»: Ιστορικά πρωτοσέλιδα – 1961: Συμφωνία σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/1040921/100-chronia-k-istorika-protoselida-1961-symfonia-syndesis-tis-elladas-me-tin-eok/>. Τελευταία ανάκτηση στις 31/8/2021.

Δραΐνας, Σπ. (2017). Ο Παπανδρέου και η αναζήτηση μιας λύσης Καραμανλή. Στο *Ο Ανδρέας στη Φυλακή και την Εξορία: χούντα, αντίσταση, Αμερικανοί, Καραμανλής*. Εφημερίδα των Συντακτών, 2/9/2017.

Καραμανλής, Κ. (2005). *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, γεγονότα & κείμενα*. Επιμ. Κ. Σβολόπουλος. Εκδόσεις «Η Καθημερινή».

Μινώτου, Μ. (1998). Η προοπτική της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Η επίσημη στάση της Ελλάδας (1946-1950). *Διαχρονία*, 3-4.

Μινώτου, Μ. (2008). Η ευρωπαϊκή επιλογή του Κων. Καραμανλή. Στο *Ο Κων. Καραμανλής στον εικοστό αιώνα*. Αθήνα: Ίδρυμα Κων. Γ. Καραμανλής, σσ. 128-148.

Μινώτου, Μ. (2019). *Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι των ευρωπαϊκών επιλογών 1957-1959*. Αθήνα: Παπαζήση.

Μπότσιος, Κ. (2015). *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος (1945-1962). Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη.

Παπαστάμκος, Γ. (2008). *Η ευρωπαϊκή κληρονομιά του Κων. Καραμανλή ως εντολή για μία νέα ευρωπαϊκή διακυβέρνηση. Στο Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*. Αθήνα: Ίδρυμα Κων. Γ. Καραμανλή.

Παπαστάμκος, Σ. (2015). *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*, Θεσσαλονίκη.

Parapolitika Newsroom (2019). *Σαν σήμερα υπογράφηκε η συμφωνία σύνδεσης Ελλάδας – ΕΟΚ*. Δημοσίευση στις 9/7/2019. Διαθέσιμο στο <https://www.parapolitika.gr/stories/article/1006762/san-simera-upograftike-i-sumfonia-sundesis-elladas-eok/>. Τελευταία ανάκτηση στις 28/8/2021.

Πενταλιού, Ε. (2018). *Ευρωπαϊκό ράπισμα στη χούντα. Καθημερινή*. Δημοσίευση στις 2/4/2018. Διαθέσιμο στο <https://www.kathimerini.gr/society/956869/eyropaiko-rapisma-sti-choynta/>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

Σβέρκος, Ν. (2021). *40 χρόνια Ελλάδα – Ε.Ε.. Τί έλεγαν τα κόμματα για την ένταξη της χώρας μας στην ευρωπαϊκή κοινότητα*. Διαθέσιμο στο

https://www.avgi.gr/politiki/382573_ti-elegan-ta-kommata-gia-tin-entaxi-tis-horas-mas-stin-eyropaiki-koinotita. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

Σπηλιωτόπουλος, Ε.Π. (2008). Κωνσταντίνος Καραμανλής και οι δημοκρατικοί θεσμοί. Στο *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*, τ 1. Αθήνα.

Συνθήκη της Ρώμης. Διαθέσιμο στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0023>. Τελευταία ανάκτηση στις 31/8/2021.

Υπουργείο Εξωτερικών (χ.χ.). *Η πορεία της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση – Εξωτερική πολιτική, Η Ελλάδα στην ΕΕ*. Διαθέσιμο στο <https://www.mfa.gr/exoteriki-politiki/i-ellada-stin-ee/i-poreia-tis-elladas-stin-europaiki-enosi.html>. Τελευταία πρόσβαση στις 2/9/2021.

Χατζηβασιλείου, Ε. (2015). *Η Ελλάδα, η Δύση και η Μεσόγειος 1945-62, Νέες ερευνητικές προσεγγίσεις*, Θεσσαλονίκη.

Χειλά, Ε. (2006). *Διεθνής κοινωνία – διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Ξενόγλωσση

Baisse, P.A. (1963). Report on behalf of the Committee on external trade on the common trade policy of the EEC towards Third Countries and on the Applications by European Countries for Membership and Association, *European Parliament Working Paper, no. 134*, 26.01.1963. henceforth: Blaise Report.

Cohen, D.M. (1964-1965). *The association of the third countries with the European Economic Community pursuant to article 238*. University of Pittsburgh Law Review.

Commission of the European Economic Community. (1959). *First Memorandum of the Commission of the European Economic Community to the Council of Ministers of the Community (pursuant to decision of 3 December 1958 concerning the problems raised by the establishment of a European Economic Association*. Bussels, 26/2/1959. Henceforth First Memorandum.

EEC Commission (1959). *Memorandum from the Commission to the Special Committee for the Study of problems concerning a European economic association*. I/COM(59)123 REV. Brussels, 22/9/1959.

Phinnemore, D. (1999). *Association. Stepping stone or alternative to membership?* Sheffield Academic Press.

Rapport fait au nom de la commission politique sur les aspects politiques et institutionnels de l'adhésion ou de l'association à la communauté par M. Willi Birkebach Rapporteur, Services des publications des Communautés européennes, 15.01.1962. assemble parlementaire europeenne. Documents de séance 1961-1962, Document 122. Henceforth: Birkelbach Report.

Serdedakis, N. (2007). *Democratization and collective action in Post-Junta Greece (1974-1981)*. Πανεπιστήμιο Κρήτης, 4th ECPR General Conference, Pisa, 6-8/9/2007.

Treaty of European Union. Διαθέσιμο στο: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/teu_2012/art_2/oj. Τελευταία ανάκτηση στις 3/9/2021.

Varsori, A. (2008). The EEC and Greece from the Military Coup to the transition to Democracy (1967-1975). Στο. *Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής στον Εικοστό Αιώνα*. Αθήνα.